

ПРИНЦИПИ І ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Автором обґрунтовано актуальність порушеної проблеми, зумовленої необхідністю здійснення системних міждисциплінарних науково-педагогічних досліджень на основі інтеграції здобутків, досягнень у сфері освіти і науки в Україні та зарубіжжі. Здійснено аналіз принципів і закономірностей розвитку організаційної культури майбутніх учителів початкових класів, окреслено їх сутність.

Ключові слова: організаційна культура; організаційна культура вчителя; принципи; закономірності; освітнє середовище закладу вищої освіти; майбутні вчителі початкових класів.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства актуалізувалася проблема вдосконалення системи педагогічної освіти з метою підготовки педагогічних працівників нової генерації, розвитку сучасних альтернативних моделей безперервного професійного розвитку педагогів (Концепція розвитку педагогічної освіти, 2018). Педагогічна освіта як система професійної підготовки педагогічних працівників до здійснення педагогічної діяльності передбачає сукупність усіх видів навчальної діяльності з метою набуття знань, умінь і навичок для використання в особистих, життєвих, соціальних та інших перспективах, пов'язаних із зайнятістю. Соціально-економічні та техніко-технологічні перетворення, здобутки у сфері психолого-педагогічних та інших наук зумовлюють нові вимоги до особистості вчителя, й зокрема вчителя початкових класів. З огляду на це актуалізувалася проблема формування його організаційної культури, обґрунтування принципів і закономірностей освітнього процесу, що впливають на її розвиток. Актуальність порушеної проблеми передусім зумовлено необхідністю здійснення системних міждисциплінарних науково-педагогічних досліджень на основі інтеграції досягнень у сфері освіти і науки в Україні та зарубіжжі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науково-педагогічних працях українських дослідників обґрунтовано закономірності й принципи педагогічного процесу в закладах освіти різних типів (А. Алексюк, Ю. Бабанський, С. Гончаренко, І. Підласий, Ф. Науменко та ін.); аналізуються принципи й закономірності розвитку педагогічної культури педагогів та її складових (В. Бондаренко, Г. Товканець, Л. Султанова, Л. Хомич та ін.); висвітлюється специфіка андрагогічних принципів навчання (С. Архипова, О. Дубасенюк, Л. Лук'янова, М. Скрипник, Т. Сорочан та ін.). Незважаючи на широке коло вітчизняних студій, присвячених порушеній проблемі, багато питань потребують подальшого вивчення й уточнення. Аналіз дослідницьких матеріалів показав, що загальнотеоретичне узагальнення наукових напрацювань щодо принципів і закономірностей педагогічного процесу в контексті розвитку організаційної культури майбутніх учителів початкових класів не стало предметом спеціальних наукових досліджень.

Мета статті – на основі вивчення наукових джерел здійснити аналіз закономірностей і принципів формування організаційної культури майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз науково-методичної літератури з проблематики наукового пошуку для визначення стану досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній теорії; синтез, індукція, дедукція, узагальнення – з метою обґрунтування теоретичної основи дослідження, окреслення сутності принципів і закономірностей розвитку організаційної культури майбутніх учителів початкових класів), емпіричні (спостереження, що допомогло отримати окремі дані щодо розвитку особистості майбутніх учителів в освітньому процесі ЗВО).

Виклад основного матеріалу. Сформованість організаційної культури вчителя початкових класів є однією з умов, що дозволяє створювати в освітньому середовищі навчального закладу умови для творчої самореалізації суб'єктів освітнього процесу в діяльності, що характеризується гуманістично орієнтованими цінностями, гнучкістю реагування освітньої системи на впливи зовнішнього середовища, ціннісним ставленням до особистості учнів; безперервним удосконаленням

компетентнісного потенціалу педагогічних працівників, відкритістю до інновацій тощо.

Виходячи з результатів дослідження Д. Качалова (Качалов, 2011, с. 35) зазначимо, що організаційна культура вчителя як складова професійно-педагогічної культури, змістова характеристика якої включає відповідний рівень оволодіння педагогічною теорією й практикою, сучасними педагогічними технологіями, способами творчої саморегуляції індивідуальних можливостей особистості в педагогічній діяльності, формується на основі інтеграції змісту психолого-педагогічних дисциплін і вказує на їх інтегративно-функціональну спрямованість у структурі й власне змісті навчальних дисциплін. Важливого значення набуває й організація діяльності, що сприяє творчій самореалізації і мотивації майбутніх педагогів до опанування організаційної культури як системного утворення, стає сутнісною характеристикою особистості педагога у сфері професійної діяльності.

Здійснений науковий пошук уможлиблює висновок про те, що на формування організаційної культури як складової професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкових класів впливає комплекс психолого-педагогічних чинників: зовнішніх (освітній процес у закладі вищої освіти; позааудиторна робота; студентське самоуправління тощо) і внутрішніх (особистісні особливості; ставлення до загальнолюдських цінностей; професійна мотивація; самовиховання, особистісний і професійний саморозвиток). Слід додати, що проблема формування організаційної культури майбутніх учителів початкових класів тісно пов'язана із загальною підготовкою в закладі вищої освіти, спеціально-професійною (психолого-педагогічною, методичною), особистісною (саморозвиток, самовиховання особистості майбутнього вчителя) підготовкою.

На наше переконання, у процесі формування й розвитку організаційної культури майбутніх учителів початкових класів під час професійної підготовки важливу роль відіграє дотримання педагогічних закономірностей і принципів, які є підґрунтям продуктивної навчально-пізнавальної діяльності, науково-дослідної роботи студентів у закладах вищої освіти та під час педагогічної практики (у закладах загальної середньої освіти).

Зазначимо, що науковці (Лозова, Камышанченко, Москаленко, Троцко, 1997) слушно акцентують увагу на тому,

що в педагогічній теорії й досі немає одностайності щодо класифікації дидактичних принципів і закономірностей. За С. Гончаренком, закономірності навчання являють собою «об'єктивні, істотні, стійкі зв'язки між складовими частинами, компонентами процесу навчання, які повторюються» (Гончаренко, с. 63). Науковець переконливо доводив, що закономірності «проявляються у вигляді тенденцій, які визначають основну лінію розвитку того чи іншого явища», а педагогічний процес зумовлено педагогічними закономірностями різного рівня й порядку (універсальними, загальними, частковими), а також специфічними закономірностями, які не є педагогічними (Гончаренко, с. 63-66). Академіком обґрунтовано висновок про те, що виявлення закономірностей уможливорює розкриття сутнісного й необхідного, найбільш загального й стійкого в педагогічних явищах певного класу, міжнаукових зв'язків і взаємовпливів, окреслення шляхів удосконалення педагогічної практики, управління навчальною діяльністю тощо) (Гончаренко, с. 69).

Формування й розвиток організаційної культури майбутнього вчителя ґрунтується на загальних закономірностях педагогічного процесу. Наведемо актуальні закономірності, виокремлені І. Підласим:

- динаміки педагогічного процесу (рівень кожної наступної зміни залежить від рівня зміни на попередніх етапах (чим вищі проміжні досягнення, тим вагоміший підсумковий результат), оскільки педагогічний процес як динамічна взаємодія між педагогами і вихованцями характеризується поступовістю, «ступеневістю»);

- розвитку особистості в педагогічному процесі (темпи і досягнутий рівень розвитку залежать від: спадковості; освітнього середовища; активності в освітній діяльності; використаних способів і засобів педагогічного впливу тощо);

- управління педагогічним процесом (залежність ефективності педагогічного впливу від: інтенсивності зворотного зв'язку між суб'єктами освітньої взаємодії; обсягу, характеру та обґрунтованості впливів на тих, хто навчається);

- стимулювання (залежність продуктивності педагогічного процесу від: внутрішніх стимулів (мотивів) навчальної діяльнос-

ті; інтенсивності, характеру й своєчасних зовнішніх (суспільних, педагогічних, моральних, матеріальних та інших) стимулів;

- єдності зовнішньої (педагогічної діяльності) і внутрішньої (пізнавальної діяльності) (ефективність педагогічного процесу залежить від: якості педагогічної діяльності та якості власне навчальної діяльності тих, хто навчається), єдності чуттєвого, логічного й практико спрямованого в педагогічному процесі (ефективність педагогічного процесу залежить від: інтенсивності та якості чуттєвого сприймання, логічного осмислення сприйнятого; практичного використання осмисленого);

- зумовленості педагогічного процесу (процес і результат освітнього процесу залежить від: потреб суспільства та особистості; можливостей (матеріально-технічних, економічних тощо); умов функціонування процесу (морально-психологічних, санітарно-гігієнічних, естетичних тощо) (Гладуш, Лисенко, 2014, с. 48).

Важливу роль у процесі формування й розвитку організаційної культури як складової професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкових класів відіграють педагогічні принципи. Аналіз наукового доробку видатного дидакта С. Гончаренка свідчить про те, що аналіз закономірностей навчання, виокремлення певних зв'язків між явищами уможливорює формулювання основних педагогічних принципів, необхідних для практичної реалізації в конкретних умовах (у межах навчальної дисципліни, групи, закладу освіти в цілому). Педагогічні принципи є теоретичною основою для розроблення методик, технологій навчання тощо (Гончаренко, с. 98). У нашому дослідженні йдеться про методику формування організаційної культури майбутніх вчителів початкових класів. Загалом педагогічні принципи уособлюють керівні ідеї, вимоги, рекомендації щодо організації і здійснення освітнього процесу в цілому, способи досягнення педагогічних цілей із урахуванням закономірностей і умов перебігу навчально-виховного процесу.

Як свідчить аналіз наукових джерел, принципи визначають загальну спрямованість освітнього процесу. До прикладу, урахування принципу поєднання різних форм організації навчання відповідно до завдань, змісту й методів навчання забезпечує ефективність упровадження інтерактивних педагогічних технологій як однієї з педагогічних умов розвитку організаційної культури майбутнього вчителя; урахування комплексності

різних видів діяльності – органічного зв'язку всіх можливих видів діяльності у закладі вищої освіти та поза ним (формати формальної, неформальної та інформальної освіти) забезпечує розвиток когнітивно-змістового, ціннісно-мотиваційного, діяльнісного компонентів організаційної культури майбутнього вчителя; принцип позитивної мотивації та сприятливого мікроклімату уможлиблює розвиток креативних, лідерських та інших якостей майбутніх педагогів тощо. Принцип професійно-педагогічної спрямованості освітнього процесу в закладі вищої освіти дозволяє збагатити зміст психолого-педагогічних дисциплін організаційно-педагогічним контекстом, урахувати в освітньому процесі цінності й завдання організаційно-педагогічної культури як складової професійно-педагогічної культури.

У контексті нашого дослідження особливо важливого значення набуває принцип апелювання до культури, котрий передбачає звернення до норм професійної культури, що «дозволяє охарактеризувати сутність процесу формування педагогічної культури як самостійне, адекватне цінностям суспільства та особистості майбутнього вчителя до норм культуровідповідності педагогічної діяльності» (Товканець, 2017, с. 293).

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу на андрагогічному аспекті порушеної проблеми. На нашу думку, оскільки майбутнім учителям початкових класів притаманні соціально-психологічні характеристики дорослої людини, вони є категорією дорослих, що навчаються. З огляду на це у процесі розвитку їх організаційної культури варто враховувати андрагогічні принципи навчання. Передусім йдеться про пріоритетність самостійності в навчанні; діагностичність і врахування освітніх потреб; спільну діяльність, командну взаємодію; опертя на досвід тих, хто навчається; усвідомленість навчання; рівневу диференційованість та індивідуалізацію навчання; системність навчання; елективність навчання; актуалізацію результатів.

Висновки. Урахування педагогічних закономірностей і принципів уможлиблює, зокрема, наукове обґрунтування моделювання процесу формування організаційної культури майбутнього вчителя початкових класів і розроблення відповідної організаційно-педагогічної моделі, що охоплює цільовий, змістовий, організаційно-педагогічний аспекти навчальної і подальшої професійної діяльності студентів,

уможливорює гармонійність поєднання дидактичних і виховних цілей тощо. Дотримання закономірностей і принципів педагогічного процесу щодо розвитку організаційної культури майбутніх учителів початкових класів сприятиме: організації активної, продуктивної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх педагогів у освітньому середовищі закладу вищої освіти; забезпеченню гуманістичної зорієнтованості освітнього процесу, що ґрунтується на засадах особистісної зорієнтованості, демократичності, співробітництва й партнерства; згуртованості, формуванню організаційної ідентичності, особистісно-професійному зростанню здобувачів освіти тощо.

Перспективи подальших досліджень. Актуальними напрямками подальших наукових пошуків вважаємо обґрунтування потенціалу дотримання принципів і закономірностей педагогічного процесу щодо розвитку організаційної культури майбутніх учителів початкових класів на трьох рівнях: навчання, викладання, змісту освіти.

Список використаної літератури

- Гладуш, В. А., & Лисенко, Г. І. (2014). *Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія*: навч. посіб. Дніпропетровськ.
- Гончаренко, С. (2012). *Педагогічні закони, закономірності, принципи*. Сучасне тлумачення. Рівне: Волинські обереги.
- Качалов, Д. В. (2011). *Концепція формування педагогічної культури у студентів вуза – будучих учителів в інноваційній освітній середовищі*: монографія. Москва: Академія Естетознавства.
- Концепція розвитку педагогічної освіти*. (2018). Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 липня 2018 р. № 776. Взято з <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
- Лозова, В. І., Камышанченко, Е. Н., Москаленко, П. Г., & Троцько, А. В. (1997). *Педагогіка*: учеб. пособ. Белгород: Изд-во Белгородского госуниверситета.
- Товканець, Г. В. (2017). Закономірності і принципи стратегії формування педагогічної культури майбутнього вчителя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота, 1, 291-294.

Andrii Tereshchenko

PRINCIPLES AND REGULARITIES OF FORMING ORGANIZATIONAL CULTURE OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

The author analyzes the principles and regularities of forming an organizational culture of future primary school teachers. The urgency of the raised problem is substantiated, that is first of all caused by the necessity of realization of the system, complex, interdisciplinary scientific and pedagogical researches based on the integration of achievements in the field of education and science in Ukraine and abroad. Scientific publications on the researched problem are analyzed. The pedagogical principles and regularities recognized by the national scientific and

pedagogical community are considered. Particular attention is paid to the coverage of pedagogical regularities and principles substantiated by the Academician S. Goncharenko. The essence of the principles and regularities of the development of the organizational culture of future primary school teachers is outlined. The conclusion is substantiated that the principles specify the natural links of development of the organizational culture of future primary school teachers at the levels of pedagogical interaction subjects, educational process, levels of management.

It is emphasized that the set of principles and regularities, functions of development of the organizational culture of future primary school teachers, corresponding forms and methods of its development make conceptual bases of development of the organizational culture of future teachers. Emphasis is placed on the importance of active, productive educational and cognitive activities of future teachers in the educational environment of higher education, which should be humanistically oriented and based on the principles of democracy, cooperation, partnership. The directions of further scientific research on the principles and regularities of development of the organizational culture of future primary school teachers at three levels are substantiated: learning, teaching, content of education.

Keywords: *organizational culture; organizational culture of the teacher; principles; regularities; educational environment of higher education institution; future primary school teachers.*

References

- Hladush, V. A., & Lysenko, H. I. (2014). *Pedahohika vyshchoi shkoly: teoriia, praktyka, istoriia [Higher school pedagogy: theory, practice, history]: navch. posib.* Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
- Honcharenko, S. (2012). *Pedahohichni zakony, zakonornosti, pryntsyipy. Suchasne tлумachennia [Pedagogical laws, patterns, principles. Modern interpretation].* Rivne: Volynski oberehy [in Ukrainian].
- Kachalov, D. V. (2011). *Koncepcija formirovaniia pedagogicheskoi kultury u studentov vuza – budushhih uchitelej v innovacionnoi obrazovatelnoi srede [The concept of formation of pedagogical culture at university students – future teachers in the innovative educational environment]: monografija.* Moscow: Akademiia Estestvoznaniia [in Russian].
- Kontseptsiiia rozvytku pedahohichnoi osvity [The concept of development of pedagogical education].* (2018). Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16 lypnia 2018 r. № 776 [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated July 16, 2018 № 776]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti> [in Ukrainian].
- Lozovaja, V. I., Kamyshanchenko, E. N., Moskalenko, P. G., & Trocko, A. V. (1997). *Pedagogika [Pedagogy]: ucheb. posob.* Belgorod: Izd-vo Belgorodskogo gosuniversiteta [in Russian].
- Tovkanets H. V. (2017). *Zakonornosti i pryntsyipy stratehii formuvannia pedahohichnoi kultury maibutnoho vchytelia [Laws and principles of the development strategy during the future teacher pedagogical culture formation].* *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedahohika. Sotsialna robota*, 1, 291-294 [in Ukrainian].

Одержано 10.05.2020 р.